

Strategija aktivnega staranja prebivalstva Slovenije s poudarkom na kakovostnem staranju in medgeneracijskem sožitju

Povzetek

Cilj članka je predstaviti strategijo aktivnega staranja prebivalstva Slovenije s posebnim poudarkom na kakovostnem staranju in medgeneracijskem sožitju kot odgovoru na vprašanja dolgožive družbe in staranja. Podaljševanje življenjske dobe nedvomno predstavlja enega največjih dosežkov družbe 21. stoletja, po drugi strani pa postavlja človeštvo pred nove

naloge, ki jih bo treba reševati. Demografska gibanja kažejo, da se bo življenje podaljševalo, tako pa tudi obdobje prejemanja pokojnin, nižale se bodo stopnje rodnosti, krčilo se bo prebivalstvo in manj bo delovno zmožnega prebivalstva. Država bo to občutila kot pritisk na povečanje izdatkov za pokojnine in invalidnine, zdravstveno zavarovanje in financi-

ranje dolgotrajne oskrbe, kar vse lahko ogrozi gospodarsko rast. V Sloveniji bo treba razviti nov odnos do upokojevanja in prepoznati produktivno zmogljivost starejših, ki jih je vredno dodatno usposobiti, prekvalificirati in zadržati v podjetju, ceniti bo treba tudi modrost in izkušnje in ne le hitrost in okretnost.

Ključne besede: staranje prebivalstva, dolgoživa družba, demografske projekcije, strategija aktivnega staranja, kakovostno staranje in medgeneracijsko sožitje, ekonomski vidiki staranja, Slovenija.

Summary

The aim of the paper is to present the active population ageing strategy in Slovenia with a special emphasis on quality ageing and intergenerational solidarity as proposed solutions to the challenges of long-living society and the process of ageing. The rising life expectancy is certainly one of the greatest achievements of the 21st-century society. However, ageing populations are posing new challenges to humanity that will

need to be addressed. Demographic trends show that life expectancy will continue to increase in future. Consequently, retired people will be receiving pensions for longer periods of time whereas fertility rates will decline along with the size of total population and working-age population. This will put pressure on the public expenditure on pensions and disability allowances, health insurance and long-term

care funding, which will jeopardise economic growth. Slovenia will have to develop a new attitude towards retirement and recognise the productive potential of older people who deserve to be trained up, retrained or kept in the company. We need to learn to appreciate not only the briskness and agility but also the wisdom and experience of workers.

Key words: population ageing, long-living society, demographic projections, active ageing strategy, quality ageing and intergenerational solidarity, economic aspects of ageing, Slovenia.

JEL: J11, J21, J53, J88

1. Uvod

Družba, ki se stara, si ne more in ne sme privoščiti, da bi bil velik del njenega prebivalstva, ki ga bodo

v prihodnosti predstavljali stari ljudje, le pasiven spremljevalec dogajanj ali obravnavan kot skupina, ki dela stroške in je v breme aktivnemu prebivalstvu. Z oblikovanjem različnih ukrepov

* Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani

strategije kakovostne starosti je treba slednjo narediti manj neprijazno za starejše in manj obremenjujočo za tiste, ki bodo zanje skrbeli. Povprečna pričakovana življenjska doba narašča, število ljudi, starejših od 80 let, bo do leta 2050 za 180 % večje, kakor je danes.

V 20. stoletju je po vsem svetu potekala demografska tranzicija (Ramovš, 2005): dotedanji visoki stopnji rodnosti in umrljivosti sta se nižali, zelo pa sta se dvignili povprečna življenjska doba in število prebivalstva. V prvi polovici 21. stoletja bo delež starih ljudi izjemno velik in avtohtono prebivalstvo se bo številčno zmanjšalo. Na prelomu tisočletja je 20 % Evropejcev, starih več kakor 60 let. Pri tem je treba poudariti, da najizraziteje narašča število ljudi v pozni starosti, to je tistih nad 85 let, ki praviloma potrebujejo zelo veliko socialne oskrbe in zdravstvene nege. V raziskavi Dimovski in Žnidaršičeva (2006) glede na demografska gibanja napovedujeta, da se bo število ljudi v Evropi v starostnem razredu od 55 do 64 let v naslednjih petnajstih letih povečalo za 20 odstotkov. Z lizbonsko strategijo si je Evropska unija kot enega od zaposlitvenih ciljev zastavila tudi povečanje deleža aktivnih v omenjenem starostnem razredu na 50 odstotkov do leta 2010. S tem se spreminja tudi sektorska sestava gospodarstva, zgodnje upokojevanje pa ni več tako razširjeno in podaljševanje delovne aktivnosti se uveljavlja v večini držav članic EU. Dimovski in Žnidaršičeva (2006) zato govorila o t. i. strategiji aktivnega staranja, pri čemer podjetja v Evropski uniji iščejo možnosti za prilagoditev dela starejšim zaposlenim, saj želijo le-te učinkovito pripraviti za nove delovne naloge. Zato razvijajo dobre prakse menedžmenta starejših, s poudarkom na podaljšanju delovne aktivnosti, prekvalifikacijah, usposabljanju in izobraževanju ter na (ponovni) vključitvi starejših.

Članek temelji na ugotovitvi projekcije, da se bo v Sloveniji do leta 2050 delež oseb, starih 65 let in več, podvojil, delež oseb, starih 85 let več, pa potrojil (Majcen, Čok, Košak in Sambt, 2006). To bo močno vplivalo na povečevanje potreb in izdatkov za pokojnine, za zdravstvo, dolgotrajno oskrbo ter drugih, s staranjem in starostjo povezanih izdatkov. Odgovor na vprašanje, kako povečati delovno aktivnost oseb, starih 55 let in več, je zato ena pomembnejših nalog in velik razvojni izziv. Po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije se je v obdobju 1995–2004 pričakovana življenjska starost ob rojstvu v Sloveniji povečala za 2,5 leta, v državah Evropske unije pa za 2,1 leta (Šlebinger, Pušnik in Bradač, 2006). Tako naj bi do leta 2020 delež aktivnega prebivalstva upadel za 3,5 %, delež neaktivnega prebivalstva pa narasel za kar 8,8 %.

Torej naj bi bilo v Sloveniji leta 2020 kar 19 % ljudi starejših od 65 let, 64,7 % starih 15–64 let in 16,3 % mlajših od 15 let. Zato je Evropska komisija v svojih smernicah za vodenje ekonomske politike poudarila, da morajo države v prihodnje razmisliti in nameniti več pozornosti zaposlovanju starejših in reševanju problema staranja družbe. Vse to zahteva ukrepe, kakršni so zviševanje starostne meje za upokojitev, spodbujanje vseživljenjskega učenja in izobraževanja, izboljševanje delovnih razmer in razvoja strategije kakovostnega staranja.

Namen članka je na osnovi omenjenih izhodišč in širšega pregleda dosedanjih raziskav in poročil analizirati strategijo aktivnega staranja prebivalstva Slovenije do leta 2010, s posebnim poudarkom na usmeritvah in izhodiščih programa kakovostnega staranja in medgeneracijskega sožitja, pri čemer socialna vključenost starejših, njihovo znanje in izkušnje predstavljajo enega od pomembnejših razvojnih virov in trajnostnega razvoja Slovenije. Poudariti želimo, da je strategija aktivnega staranja prebivalstva potrebna, saj naj zagotovi ukrepe za prilagoditev sistemov socialne varnosti in institucij trga dela novim razmeram oziroma starostni sestavi prebivalstva. Dejstvo je, da se slovensko prebivalstvo stara (Javornik, ur., 2006, 16). Starost ali tretje življenjsko obdobje se z družbenega vidika začne z upokojitvijo pri povprečno 60 letih, deli pa se v zgodnje starostno obdobje do 75. leta, ko je večina ljudi še zelo samostojnih in sposobnih, srednje starostno obdobje od 75. do 85. leta, ko nastopa že večja potreba po socialni pomoči, in pozno starostno obdobje po 86. letu, ko t. i. najstarejši stari ljudje potrebujejo praviloma zelo veliko pomoči ali celo popolno socialno oskrbo in nego; prebivalstvo tretje generacije je v starostnem obdobju življenja (Ramovš, 2005). Sredi leta 2005 je imela Slovenija dva milijona ljudi. Njihova povprečna starost je bila leta 2005 že 40,4 leta. Razmerje med delovno sposobnim in delovno nesposobnim prebivalstvom se spreminja v korist slednjega. Staranje prebivalstva je posledica zniževanja rodnosti, podaljševanja življenja in nizkega selitvenega prirasta. Slovenija je v skupini evropskih držav z najnižjo rodnostjo – ta upada že zadnjih sto let. Po stagnaciji v obdobju 1999–2003 se je leta 2005 zvišala na 1,26 otroka na žensko. Zniževanje rodnosti je povezano s številnimi spremembami v življenjskih razmerah ljudi. V prihodnosti se bodo navedene vrednosti nekoliko povišale, a bodo še vedno pod vrednostmi, ki zadoščajo za pozitivni naravni prirast. Starost 65 let v Sloveniji dočaka po statističnih podatkih (Javornik, ur., 2006, str. 16) vedno več ljudi (887 žensk na 1000 živorojenih žensk in 748 moških na 1000 živorojenih moških).

V Sloveniji je torej še veliko možnosti podaljševanja življenja, zlasti za moške. Po osnovni različici projekcije naj bi se do leta 2050 pričakovano trajanje življenja ob rojstvu podaljšalo za moške na 79,8 leta, za ženske pa na 85,2 leta (Majcen, Čok, Košak in Sambt, 2006, str. 5). Povzeto skupaj, kažejo projekcije prebivalstva Slovenije 2001–2036 (Malačič, 2003), da se bo prebivalstvo Slovenije do leta 2036 postaralo. Posledice staranja bodo številne, bodisi ekonomske bodisi širše družbene, najbolj izrazito pa se bodo kazale na področjih dela in zaposlenosti, upokojevanja in pokojninskega sistema, zasebnega bogastva in varčevalnih navad, medgeneracijskih razmerij ter zdravja in blaginje v postaranem prebivalstvu (Malačič, 2003). Hkrati bodo odsevale na različnih ravneh, in sicer na ravni posameznika, družine, organizacije, lokalne skupnosti in celotne družbe. Ti trendi staranja postavljajo vprašanje, kaj in prek katerih dejavnosti lahko spreminjamo tako stanje.

Članek sestoji iz sedmih oštevilčenih poglavij. V prvem poglavju, uvodu predstavljamo izhodišča, ključna za razumevanje aktualne naslovne problematike strategije aktivnega staranja prebivalstva Slovenije, s poudarkom na kakovostnem staranju in medgeneracijskem sožitju. V drugem poglavju so opisana strateška izhodišča obravnavane problematike, v katerih ospredju so prehod in značilnosti Slovenije kot t. i. dolgožive družbe. V tretjem poglavju so prikazani demografski vidiki staranja prebivalstva Slovenije, pri čemer bomo poudarili gibanje življenjskega pričakovanja ob rojstvu za Slovenijo v izbranih letih in projekcije števila upokojencev. V četrtem poglavju bomo razgrnili ekonomske vidike staranja, in sicer glede ekonomskih posledic staranja in širšega vidika, ki jih prinašata oskrba starega človeka in staranje. Sledi prikaz koeficientov starostne odvisnosti za države članice Evropske unije, tudi Bolgarijo in Romunijo. V petem, osrednjem poglavju članka predstavljamo strategijo aktivnega staranja prebivalstva, predvsem v razsežnostih kakovostnega staranja in medgeneracijskega sožitja. Peto poglavje ima tri podpoglavja. V prvem bomo prikazali pomen strateškega dokumenta Strategije varstva starejših do leta 2010 kot osrednje strategije Slovenije za obravnavano področje. V drugem podpoglavju je predstavljena strategija aktivnega staranja in vidik kakovostnega staranja, s posebnim tabelarnim prikazom področij in vodil za njeno uresničevanje. V tretjem podpoglavju pa bomo analizirali strateški vidik medgeneracijskega sožitja pri uresničevanju kakovostne družbe 21. stoletja. V šestem poglavju so navedene zaključne ugotovitve, v zadnjem, sedmem poglavju pa seznam uporabljenih enot literature in virov.

2. Strateško izhodišče – dolgoživa družba

Ob sorazmerno ugodnem socialnem razvoju se Slovenija srečuje z izzivi prehoda v dolgoživo družbo (UMAR, SRS, 2005, str. 16). Sočasni učinek izboljšanja življenjskih razmer, ki se kaže v podaljševanju pričakovanega življenja in zmanjšanju števila rojstev, se družbeno kaže kot staranje prebivalstva. Staranje je proces, ki je posledica številnih dejavnikov, njegov rezultat pa je dolgoživost. Na ta proces se večina evropskih družb odziva podobno – iščejo, preizkušajo ali uvajajo politike, ki zadevajo starejše generacije, ko so že v starosti, ko so se upokojile ali ko bi se lahko upokojile. Izkušnje evropskih družb kažejo, da se problemov zaradi staranja prebivalstva ne da rešiti na hitro in z delnim prijemom. Ramovš (2005) ugotavlja, da bo naglo večanje deleža starega prebivalstva v prihodnjih letih povzročalo čedalje večjo negotovost in zmedo vseh generacij. Naravni odziv na to je poglobljanje prepada med njimi, kar vodi v t. i. vojno generacij. Javornikova (2006; v: Javornik, ur., 2006) opozarja, da čim poznejše bo ukrepanje v zvezi s dolgoživo družbo, tem bolj drastični bodo morali biti ukrepi. Treba je prilagoditi sisteme socialnega, pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja, politike zaposlovanja in socialnega varstva ter predrugачiti pogled in odnos do aktivnosti. Dolgoživa družba zahteva ustvarjanje smiselnih možnosti za zaposlovanje starejših skupin prebivalstva, tako da so se pripravljene vračati na ekonomski trg dela.

Termin dolgožive družbe, ki ga uporabi in udejanji publikacija Socialni razgledi (Javornik, ur., 2006, str. IX), nakazuje širše, torej tudi vse pozitivne razsežnosti njenega staranja. Staranje družbe pomeni, da ljudje živimo dlje, kar močno prispeva k družbeni blaginji in kakovosti življenja. Slednja je odvisna od tega, ali imajo starejši ljudje možnost dostojnega življenja in izbire življenjskega sloga. Na kakovost njihovega življenja vplivajo pokojninski in zdravstveni sistem, pa tudi možnost dolgotrajne oskrbe, možnosti za dejavnosti in izobraževanje, socialno vključenost, ustrezne delovne razmere in odnos družbe do starejših. Vse to so vzvodi, po katerih dolgoživost vnaša pomembne spremembe v socialni razvoj družbe in razvoj medčloveških odnosov. Pri tem tudi Ramovš (2005) dodaja, da je temeljno medsebojno razmerje generacij v njihovem medsebojnem komplementarnem dopolnjevanju, kar je osnovno gibalno človekovega in družbenega razvoja.

Slovenija se ustrezno spoprijema z izzivi dolgožive družbe kot rezultatom staranja prebivalstva in

vključujočih demografskih sprememb (Strategija razvoja Slovenije, UMAR, 2006). Med različnimi strateškimi dokumenti, ki jih je v zadnjem času (op. v letu 2006) v ta namen sprejela Vlada Republike Slovenije, gre omeniti Strategijo varstva starejših do leta 2010 (Vlada RS, MZDSZ, 2006). Ta dokument je prvi celoviti program, ki povezuje prizadevanje različnih vladnih resorjev in civilne družbe, zagotavlja ustrezno skrb za starejše ter obenem postavlja podlago za trajen in vzdržen sistem skrbi za tretjo generacijo. Številni pozitivni zgledi kažejo, da dejavna in vključena starejša generacija lahko uspešno pripomore k trajnostnemu razvoju družbe ter v nekem delu razbremeni mlajšo in srednjo generacijo. Z ustreznimi ukrepi in rešitvami je treba preseči klasično stereotipno gledanje na starejše kot na objekt najrazličnejših oblik pomoči in skrbi. Javornikova (2006; v Javornik, ur., 2006) posebej dodaja, da demografske spremembe zahtevajo spremembe na trgu dela, zato je z družbenega vidika pomembno povečanje stopnje delovne aktivnosti, zlasti mladih in pa starejših med 55. in 64. letom.

Vsa navedena dejstva staranja prebivalstva in demografskih projekcij že zdaj znatno vplivajo na družbeno in gospodarsko življenje v Evropi, tudi v Sloveniji (Urad Vlade RS, forum »Dolgo živeča družba«, 4. 10. 2006). Zelena knjiga Sveta EU (2005) z naslovom »Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami« opozarja na štiri pomembna področja, ki jih bo treba v zvezi s pričujočimi demografskimi spremembami ustrezno urediti: prva je zmanjševanje rodnosti evropskega prebivalstva, druga prepočasno vključevanje mladih ljudi v zaposlitev in samostojno življenje, tretja je potreba po drugačni delovni vključenosti srednje in tretje generacije, četrta pa hitro naraščanje števila najstarejših ljudi, ki potrebujejo pomoč in podporo. Dimovski in Žnidaršičeva (2006) ugotavljata, da je posebno za Slovenijo, ki ima zelo nizko stopnjo delovne aktivnosti v starostnem

razredu 55 do 64 let (23 % leta 2000 oziroma okrog 28 % leta 2004), nujno začeti ukrepati po t. i. strategiji aktivnega in kakovostnega staranja, pri tem pa slediti celostnemu prijemu, vključujoč socialne partnerje, snovalce politik in neposredne akterje na tem področju (zaposlene in delodajalce) pri učinkovitem reševanju starostne problematike.

3. Demografski vidiki staranja

Zavedajoč se problemov neugodne demografske slike, si je Evropska unija že v letih 2001 in 2002 zadala nalogo, da z ukrepi za spodbujanje aktivnega staranja do leta 2010 doseže 50-odstotno stopnjo zaposlenih med osebami, starimi 55–64 let, in poveča starost ob upokojitvi za pet let (Šlebinger, Pušnik in Bradač, 2006). Demografske projekcije prebivalstva Slovenije glede na ugotovitve raziskovalne skupine (Majcen, Čok, Košak in Sambt, 2006) kažejo, da se bodo vedno bolj očitna neugodna demografska gibanja – deloma z vidika števila prebivalstva, predvsem pa z vidika njegove starostne sestave – samo še nadaljevala, in to v mnogo bolj skrb zbujajoči obliki.

Izračuni iz analize v tabeli 1 temeljijo na projekcijah prebivalstva Slovenije, ki jih je aprila 2005 objavil Eurostat (Eurostat, 2005) in so izdelane za obdobje do leta 2050. Mnogi menijo, da je prihodnje postopno povišanje stopnje celotne rodnosti na 1,5 otroka in neto priselitev skoraj 7000 oseb na leto, kakor predvideva Eurostat, bolj želja kakor realno pričakovanje. Zato so raziskovalci Majcen, Čok, Košak in Sambt (2006) poleg standardnih določili tudi »trendno« različico. Ta kombinira trend poviševanja življenjskega pričakovanja ob rojstvu v skladu s srednjo različico demografskih projekcij Eurostata, hkrati pa trend gibanja rodnosti in neto selitev v zadnjem času, ki je pravzaprav trend ustalitve na neki ravni oziroma nihanje okrog nje. Rodnost, izražena s stopnjo celotne rodnosti, se je v zadnjih letih ustalila rahlo

Tabela 1: Gibanje življenjskega pričakovanja ob rojstvu (ločeno za ženske in moške) za Slovenijo v izbranih letih po nizki, srednji, visoki in »trendni« različici demografskih projekcij

		2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Visoka	Moški	73,0	74,4	75,7	77,1	78,4	79,6	80,7	81,7	82,7	83,5
	Ženske	80,6	81,8	82,9	83,9	84,8	85,6	86,4	87,1	87,7	88,2
Srednja, "trendna"	Moški	72,8	73,9	75,0	76,1	77,2	77,9	78,4	78,9	79,4	79,8
	Ženske	80,3	81,2	82,0	82,8	83,4	83,8	84,2	84,6	84,9	85,1
Nizka	Moški	72,6	73,4	74,3	75,2	76,1	76,2	76,2	76,2	76,2	76,2
	Ženske	80,1	80,6	81,1	81,7	82,1	82,1	82,1	82,1	82,1	82,1

Vir: Eurostat, 2005; Majcen, Čok, Košak in Sambt, 2006, str. 4.

Tabela 2: Število upokojencev v letu 2005 in projekcije njihovega števila v izbranih letih; srednja različica demografskih projekcij in osnovne stopnje delovne aktivnosti

Upokojenci	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2050
Starostni	315.092	329.971	343.948	353.490	369.510	376.825	440.296
Invalidski	96.665	101.462	106.795	113.395	120.920	128.223	139.540
Družinski	93.231	99.423	99.324	101.993	101.681	101.391	81.692
Skupaj	504.988	530.856	550.067	568.878	592.110	606.439	661.529

Vir: Izračuni raziskovalne skupine Majcen, Čok, Košak in Sambt, 2006.

nad 1,2 otroka, povprečje za zadnjih 5 let pa je 1,23 otroka (SURs, Statistični letopis RS 2005, str. 81). Po srednji različici demografskih projekcij, ki se zdi Eurostatu najverjetnejša, naj bi se število prebivalstva Slovenije do leta 2030 glede na sedanje stanje celo rahlo povečalo, v nadaljnjih dvajsetih letih (do leta 2050) pa zmanjšalo za okrog 100 tisoč na vrednost 1,9 milijona. Čeprav bo rodnost kljub domnevni povišanju daleč pod mejo, potrebno za enostavno obnavljanje prebivalstva, naj bi predvideno neto priseljevanje in hitro podaljševanje življenjske dobe v prihodnjih desetih letih celo zagotavljalo naraščanje števila prebivalstva, v nadaljnjih desetih letih pa preprečevalo njegovo hitreje upadanje. V preostanku obdobja projekcij naj bi se število prebivalstva nižalo čedalje hitreje. Po »trendni« različici demografskih projekcij naj bi ves čas upadalo in se do leta 2050 skrčilo na 1,6 milijona. Pri tem se bo bistveno spremenila starostna sestava prebivalstva.

Zaradi poznejšega upokojevanja se število upokojencev ne bo povečevalo tako zelo drastično, kakor bi se sicer, a kljub temu bo predvidoma precej naraslo v preučevanem obdobju raziskave do 2050 (Majcen, Čok, Košak in Sambt, 2006)¹. V tabeli 2 prikazujemo število upokojencev po posameznih vrstah pokojnin v letu 2005 in projekcije njihovega števila v izbranih letih. Pri tem je upoštevan zdaj veljavni pokojninski sistem, skupaj z vsemi prehodnimi obdobji, ki jih vključuje pokojninska reforma iz leta 2000. Ramovš (2005) navaja, da v razvitem svetu kar 25 % ljudi, ki so stari nad 60 let, potrebuje pomoč pri oskrbi, pri čemer naj bi po oceni ena tretjina od njih potrebovala veliko oziroma stalno oskrbo,

dve tretjini pa malo ali delno in občasno pomoč. Torej, s starostjo raste delež tistih, ki potrebujejo oskrbo, in v Sloveniji je bilo že v letu 2005 več kakor 20 % starega prebivalstva nad 60 let, kar pomeni, da oskrbo po Ramovševi raziskavi (2005) potrebuje 100.000 starih ljudi, od tega 40.000 stalno sorazmerno veliko oskrbo. Delež upokojencev se v celotnem prebivalstvu v preučevanem obdobju od leta 1993 do 2003 po raziskavi Kumpove in Stanovnika (2006) rahlo povečuje; pri tem so upokojenci v letu 1993 predstavljali 21,9 %, v obdobju 2001–2003 pa že 23,6 % vseh članov gospodinjstev. Prav tako se je po njunih podatkih poslabšalo razmerje med delovno aktivnimi in upokojenci, ki je leta 1993 znašalo 1,83, v preučevanem obdobju 2001–2003 pa le 1,71 delovno aktivne osebe na upokojenca.

4. Ekonomski vidiki staranja

Glede na izhodišča ekonomskega vidika staranja raziskovalca Dimovski in Žnidaršičeva (2006) poudarjata, da je ob upoštevanju trendov sodobnega razvitega sveta brez dvoma nujno uvesti pospešeni prehod od zgodnjega upokojevanja k aktivnemu staranju. Poleg ekonomskih posledic staranja (Dimovski in Žnidaršičeva, 2006) je pričakovati tudi širše povezane posledice, kakršno je splošno pomanjkanje delovne sile in izrazito pomanjkanje nekaterih profilov². Upokojevanje in premajhno zaledje mlajše delovne sile, torej neodzivanje na spremembe na družbeni ravni, lahko v nekaj letih povzroči opazno pomanjkanje delovne populacije, kar se bo dogajalo ravno v času, ko bodo organizacije svojo osredotočenost obračale od strategij zniževanja stroškov k

¹ Pri tem avtorji raziskave (Majcen, Čok, Košak in Sambt, 2006) dodajajo, da se bo zaposlenost v višjih starostnih razredih zagotovo povečala, saj pokojninska reforma, ki je v teku (2006), zakonsko zvišuje starost ob upokojitvi. Vendar se bo to prehodno obdobje v letu 2014 izteklo, saj se bo končalo podaljševanje pokojninske dobe in starosti kot pogojev za starostno upokojitev.

² Podatki ZRSZ (2006) kažejo na največje primanjkanje delavcev za preprosta gradbeniška dela in gradbincev (zidarjev, tesarjev, krovcev), čistilcev prostorov, delavcev kovinarskih strok (varilec, ključavničar, orodjar, strugar), monterjev, inštalaterjev, voznikov, avtomehanic, mizarjev, kuharjev in natakarjev. Delodajalci vse bolj povprašujejo po strokovnjakih zlasti tehnične in naravoslovne smeri (npr. inženirjih strojništva, elektrotehnike, gradbeništva, računalničarjih in informatikih, farmacevtih, kemikih). Primanjkuje tudi medicinskih sester, babic, zdravnikov, učiteljev razrednega pouka, predmetnih učiteljev matematike, fizike, računalništva in informatike, tujih jezikov in glasbe (iz raziskave Dimovski in Žnidaršič, 2006).

strategijam rasti, ki poudarjajo inovativnost in odličnost storitev za potrošnika. Take strategije slonijo na predanih in lojalnih ter močno etično zavednih zaposlenih; torej bo za organizacije prihodnosti ključnega pomena, da bodo razpolagale z zadosti želenega osebja, kar nakazuje potrebo po večjem vključevanju starejših delavcev. Ključno tveganje, na katero bodo naletele organizacije v prihodnosti, se osredotoča na zagotavljanje primerne ponudbe dela.

Oskrba starega človeka v Sloveniji, pa tudi v svetovnem merilu je slabo raziskana, zaradi česar ta pomembna socialna varstvena mreža ni dobila strokovne, javne socialne in politične pozornosti in podpore. Namreč, zaradi demografskih gibanj se bodo države Evropske unije ubadale s pomanjkanjem delovne sile, to pa bo povzročilo pritisk na višino plač (Šlebinger, Pušnik in Bradač, 2006). Financiranje veliko neaktivnega prebivalstva bo obremenilo javne finance in zaposlene ter imelo ekonomske in socialne posledice za celoto družbo. V zadnjih letih, kakor kažejo številne publikacije, raziskave na ravni raziskovalcev (Ramovš, 2005; Majcen, Čok, Košak in Sambt, 2006; Malačič, 2006; Stanovnik, 2006; Dimovski in Žnidaršič, 2006; Kidrič, 2006; Šlebinger, Pušnik in Bradač, 2006), pa tudi raziskovalnih institucij Republike Slovenije (UMAR, Socialni razgledi, 2006; Strategija kakovostnega staranja RS, 2006), je mogoče zaznati spremembe v obvladovanju problemov staranja družbe in razvoja aktivnih politik staranja in strategij kakovostne starosti.

Ob 40-letnici slovenske gerontologije je Inštitut Antona Trstenjaka 6. 12. 2006 v Ljubljani pripravil slavnostno akademijo in simpozij. Leta 1966 je bilo namreč ustanovljeno Slovensko gerontološko društvo in delovalo do leta 2003, ko se je inštitut v Trnovem preimenoval – vlogo osrednje ustanove za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje je prevzel Inštitut Antona Trstenjaka. V hitro starajoči se družbi je treba skrbeti za čim daljše ohranjanje aktivnosti starejših in za to, da ti čim dlje ostanejo dejavno vključeni v domačem okolju (Bračun, 2006). V Sloveniji je za starejše dobro poskrbljeno, vlada Republike Slovenije pa je svojo skrb za starajoče se prebivalstvo pokazala tudi s septembra 2006 sprejeto Strategijo varstva starejših (Cotman, 2006).

Podaljševanje življenjske dobe nedvomno predstavlja enega največjih dosežkov družbe 20. stoletja, po drugi strani pa staranje prebivalstva postavlja človeštvo pred nove naloge, ki jih bo treba reševati (Dimovski, december 2006). Povprečna pričakovana življenjska doba narašča, število ljudi, starejših od 80 let, bo do leta 2050 za 180 % večje kakor danes. Stopnja rodnosti je

bila leta 2003 v Evropi 1,48, kar je pod ravnijo, potrebno za vzdrževanje populacije (to je 2,1 otroka na žensko), in nakazuje, »da bosta morala leta 2030 dva aktivna prebivalca delati za enega upokojenega«, ugotavlja Dimovski (Dimovski, 2006). Demografska gibanja jasno kažejo, da se bo podaljševala življenjska doba, z njo tudi obdobje prejemanja pokojnin, nižale se bodo stopnje rodnosti, krčilo se bo prebivalstvo in manj bo delovno zmožnega prebivalstva. Država bo to občutila kot pritisk na povečanje izdatkov za pokojnine in invalidnine, zdravstveno zavarovanje in financiranje dolgotrajne oskrbe, kar vse bo ogrožalo gospodarsko rast. Dimovski poudarja (2006), da v Sloveniji med 55. in 64. letom dela 30,7 % ljudi in da se še vedno pozna primanjkljaj zaradi množičnega upokojevanja v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Tako nizek delež zaposlenosti v tem starostnem obdobju imata le še Slovaška in Madžarska – v zahodnih državah članicah Evropske unije so ti deleži med 35 in 55 %. Treba bo razviti nov odnos do upokojevanja in prepoznati produktivno zmogljivost starejših, ki jih je vredno dodatno usposobiti, prekvalificirati in zadržati v podjetju; ceniti bo treba tudi modrost in izkušnje in ne le hitrost in okretnost (Dimovski, 2006).

Posamezne kontingente prebivalstva medsebojno primerjamo s posebni kazalci, imenovanimi *koeficienti starostne odvisnosti* (kakor Statistični urad RS prevaja iz angleškega jezika izraz »dependency ratio«). S *koeficientom starostne odvisnosti mladih* primerjamo kontingent otrok glede na delovni kontingent, s *koeficientom starostne odvisnosti starih* pa kontingent starega prebivalstva glede na delovni kontingent. Če v števcu združimo kontingent mladega in starega prebivalstva, dobimo *koeficient starostne odvisnosti mladih in starih*, torej gre za vsoto prej navedenih dveh kazalcev. Z vidika dinamike, predvsem pa naše analize, je pomembno predvsem gibanje koeficienta starostne odvisnosti starih. Vrednost tega koeficienta je narasla z 21,7 % v letu 2005 na kar 55,6 % v letu 2050; skoraj podvojila pa bi se že do leta 2030, in sicer na 40,4 %. V skladu s »trendno« različico demografskih projekcij bi se razmerje proti koncu projekcijskega obdobja še precej bolj zaostriilo, tako da bi koeficient v letu 2050 znašal kar 63,7. Iz tabele 5 lahko ugotovimo, da naj bi bila v Sloveniji, v primerjavi z drugimi državami, dinamika v prihodnje še zlasti neugodna.

Stanovnik (2006) poudarja značilnosti slovenskega trga dela in možne smeri razvoja pokojninskega sistema; Slovenija, podobno kakor mnoge druge države Evropske unije, doživlja velike spremembe pri zaposlovanju. Povečuje se delež zaposlenih s pogodbo za določen čas, pri čemer kar 7 % vseh

Tabela 3: Koeficienti starostne odvisnosti za države članice Evropske unije, tudi Bolgarijo in Romunijo, v izbranih letih

	Koeficient starostne odvisnosti mladih (%)*			Koeficient starostne odvisnosti starih (%)**			Koeficient starostne odvisnosti mladih in starih (%)***		
	2004	2025	2050	2004	2025	2050	2004	2025	2050
EU-25	24,4	22,9	23,7	24,5	35,7	52,8	48,9	58,7	76,5
EU-15	24,5	23,0	23,9	25,5	36,3	53,2	50,0	59,3	77,1
Nove članice	24,0	22,4	22,8	19,6	32,7	50,4	43,5	55,1	73,2
Avstrija	23,9	21,5	21,5	22,8	34,5	53,2	46,7	56,0	74,6
Belgija	26,4	25,2	25,4	26,1	36,5	48,1	52,5	61,7	73,5
Ciper	29,4	24,0	22,0	17,5	29,3	43,2	46,9	53,3	65,2
Češka republika	21,5	21,1	22,2	19,7	35,0	54,8	41,2	56,1	77,1
Danska	28,5	25,3	26,0	22,5	33,8	40,0	51,0	59,1	66,0
Estonija	23,6	25,3	24,8	23,8	31,3	43,1	47,4	56,6	67,9
Finska	26,4	27,0	26,4	23,3	41,4	46,7	49,7	68,3	73,1
Francija	28,5	27,4	27,7	25,2	36,9	47,9	53,7	64,3	75,6
Grčija	21,4	20,9	22,3	26,4	35,5	58,8	47,8	56,4	81,1
Irska	30,7	27,9	27,7	16,4	25,2	45,3	47,1	53,0	73,0
Italija	21,3	19,3	21,0	28,9	39,7	66,0	50,2	59,0	86,9
Latvija	22,5	25,2	25,0	23,6	30,7	44,1	46,1	55,9	69,1
Litva	26,2	23,1	23,0	22,3	29,2	44,9	48,6	52,2	67,8
Luksemburg	28,0	26,4	27,1	21,0	27,7	36,1	49,0	54,1	63,3
Madžarska	23,1	22,4	23,7	22,6	34,5	48,3	45,7	56,9	72,0
Malta	26,5	24,7	23,9	19,0	33,8	40,6	45,5	58,4	64,6
Nemčija	21,9	20,7	21,1	26,8	39,3	55,8	48,7	60,0	76,9
Nizozemska	27,4	25,4	26,1	20,5	32,5	38,6	47,9	57,9	64,7
Poljska	24,7	22,6	22,6	18,6	32,8	51,0	43,3	55,4	73,5
Portugalska	23,3	22,3	23,8	24,9	34,7	58,1	48,3	57,0	81,9
Slovaška	24,8	20,9	22,2	16,3	28,1	50,6	41,0	49,0	72,9
Slovenija	20,8	21,1	22,9	21,4	35,8	55,6	42,1	56,9	78,5
Španija	21,2	19,7	21,7	24,6	33,6	67,5	45,8	53,3	89,2
Švedska	27,4	28,2	27,5	26,4	36,5	40,9	53,8	64,6	68,4
Velika Britanija	27,8	25,5	25,0	24,3	33,2	45,3	52,1	58,7	70,3
Bolgarija	20,6	18,1	21,0	24,9	36,9	60,9	45,5	55,0	81,9
Romunija	23,8	21,0	21,6	20,9	28,5	51,1	44,6	49,5	72,6

* P_{0-14} / P_{15-64} · ** P_{65+} / P_{15-64} · *** $(P_{0-14} + P_{65+}) / P_{15-64}$. Vir: Eurostat, 2005.

zaposlenih dela za skrajšani čas. V to skupino so vključeni tudi tisti zaposleni z zmanjšano delovno zmožnostjo, ki sicer prejemajo nadomestilo dohodka (delno invalidsko pokojnino). Stanovnik (2006) poudarja še, da je za okoli 30 tisoč zavezancev delo po pogodbi najpomembnejši dohodkovni vir, pri čemer praviloma niso pokojninsko in invalidsko zavarovani. Iz obeh primerov, ki jih navaja Stanovnik (2006), vidimo, da obstaja precej takih, ki so sicer delovno aktivni, a bodo imeli ob upokojitvi nizko gostoto zavarovanja, njihova pokojnina pa bo precej odvisna od solidarnostnih elementov sistema.

5. Strategija aktivnega staranja prebivalstva s poudarkom na kakovostnem staranju in medgeneracijskem sožitju

5.1 Izhodišča strateškega dokumenta »Strategija varstva starejših do leta 2010«

Slovenija se kot članica EU ustrezno spoprijema z nalogami, ki jih postavlja pred njo spreminjajoča se starostna sestava družbe in potreba po novi

medgeneracijski solidarnosti. Med različnimi strateškimi dokumenti na ravni države je treba opozoriti na najnovejšo »Strategijo varstva starejših do leta 2010 – solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva« (Vlada RS, oktober 2006), v kateri so pripravljene usmeritve, po katerih bo Slovenija reševala probleme, ki jih prinašajo posebnosti dolgožive družbe. Strategija temelji na naslednjih strateških dokumentih: (1) dokumentu druge skupščine OZN o staranju v Madridu leta 2002; (2) Mednarodnem načrtu ukrepov v zvezi s staranjem in politično deklaracijo; (3) dokumentih berlinske ministrske konference držav UNECE o staranju iz leta 2002; (4) deklaraciji in regionalni strategiji za uresničevanje madridskih dokumentov; (5) zeleni knjigi Sveta EU 2005 »Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami«, (6) Strategiji razvoja Slovenije do leta 2013; (7) Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010 ter (8) okviru gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji.

Ta strategija je osrednji strateški dokument, katerega osnovni namen je povezati prizadevanje vladnih resorjev in civilne družbe ter zagotoviti ustrezno kakovostno starost starejših v t. i. dolgoživi družbi. Hkrati pa je podlaga za trajen in vzdržen sistem oskrbe za tretjo generacijo. Med najpomembnejšimi cilji in programskimi usmeritvami, ki jih zadeva ta strategija, so zlasti: (1) ustvariti danosti za dejavno vključevanje tretje generacije v delo in zaposlovanje, (2) zagotoviti sistem socialno primerne in finančno vzdržne pokojnine, (3) oblikovati usmeritve za ureditev dejavnosti dolgotrajne oskrbe z zavarovanjem za tako oskrbo, kar je novost v našem sistemu, (4) izvajati sodobne storitve in programe socialnega varstva v zvezi s staranjem in sožitjem generacij, (5) zagotoviti programe za preventivno krepitev zdravja starih ljudi, za njihovo zdravljenje in za stabilnost sistema zdravstvenega zavarovanja, (6) poskrbeti za vzgojo ter izobraževanje mlade in srednje generacije za kakovostno sožitje s starimi ljudmi, upoštevajoč, da so bili dosedanji vzgojno-izobraževalni programi nedodelani ali pa jih ni bilo, (7) izvesti priprave na kakovostno staranje in sožitje z mlajšo generacijo ter za ustvarjanje možnosti za vseživljenjsko učenje in izobraževanje starejših.

»Strategija varstva starejših do leta 2010« (Vlada RS, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, oktober 2006) daje tudi temeljne usmeritve za urejanje zadev na drugih področjih, ki zadevajo starejše kot del populacije v t. i. dolgoživi družbi: kultura, raziskovanje in znanost, prostorsko načrtovanje in stanovanjska gradnja, razvoj sodobnih komunikacijskih sredstev in prometa po

meri starejših ljudi, skrb za učinkovito zaščito starejših pred nasiljem in zlorabami ter diskriminacijo. Številni pozitivni zgledi po svetu in Evropi kažejo, da dejavna in zaposlena starejša generacija, v nekaterih skandinavskih državah je to že dejstvo, lahko uspešno pripomore k trajnostnemu razvoju družbe in hitrejšemu razvoju celotnega gospodarstva (Urad Vlade RS, forum »Dolgo živeča družba«, 4. 10. 2006). Z ustreznimi ukrepi in rešitvami je treba preseči stereotipno gledanje, da so starejši le objekt najrazličnejših oblik pomoči in skrbi ter da povečanje izdatkov za pokojninsko blagajno, zdravstveno in socialno varstvo in drugi izdatki za starejše ogrožajo nadaljnji gospodarski razvoj (Strategija varstva starejših do leta 2010, Vlada RS, 2006).

5.2 Strategija aktivnega staranja in vidik kakovosti staranja

Za kakovostno starost so pomembni medčloveški odnosi, odnosi starih z drugima generacijama in preprečevanje osamljenosti (Javornik, ur., 2006). Lotiti se izzivov starajoče se družbe ne pomeni le reševanja materialnih problemov in s tem povezanih gospodarskih posledic, temveč tudi premagovanje medgeneracijskih vrzeli. »Strategija varstva starejših do leta 2010 – solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva« je skupna usmeritev različnih resorjev, ki ima namen doseči interdisciplinarno povezanost in sodelovanje pri reševanju perečih nalog ob nagli rasti deleža starega prebivalstva, še zlasti najstarejšega (Strategija varstva starejših, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, oktober 2006). Za njeno izvajanje bo poskrbljeno z že sprejetimi in nastajajočimi programskimi dokumenti posameznih resorjev. Za zagotovitev uspešnosti je treba pri izvajanju strategije ter pri oblikovanju in izvajanju posameznih resorskih programov slediti vodilu upoštevanja neločljive povezanosti skrbi za kakovostno staranje z uvajanjem in utrjevanjem nove solidarnosti med generacijami. Programi za slednjo so postali pogoj za uspešno delovanje dosedanjih in novih programov za kakovostno staranje in oskrbo starih ljudi.

V skladu s sodobno politiko EU in strokovnimi spoznanji so novi programi za solidarno sožitje generacij zahtevnejši, pri njihovem uveljavljanju pa imajo odločilne naloge šolstvo in vzgojne ustanove ter kultura in javna občila. Tako zasledimo različne pristope k politiki aktivnega staranja, odvisno od zasnove, ki jo upoštevamo pri oblikovanju in izvajanju ekonomskih politik (Šlebinger, Pušnik in Bradač, 2006). V raziskavi Šlebingerjeve (Šlebinger et al., 2006) so navedene tri zamisli aktivnega staranja, in sicer: (1) OECD-jeva produktivna, (2) WHO-jeva vseživljenjska in

Tabela 4: Področja in vodila za uresničevanje »Strategije varstva starejših do leta 2010 – solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva«

Vodila pri uresničevanju "Strategije varstva starejših do leta 2010 - solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva"		
Področja nacionalnega programa Strategije kakovostne starosti do leta 2010		
<ul style="list-style-type: none"> - skrb za ustvarjanje pogojev za aktivno vključevanje tretje generacije v proces dela in zaposlovanja - skrb za vzgojo in izobraževanje mlade in srednje generacije za kakovostno sožitje s starimi ljudmi, ob prehodu v tretje življenjsko obdobje za pripravo na kakovostno staranje in sožitje z mlajšima generacijama ter za primere pogoje vseživljenjskega učenja in izobraževanja za starejše - skrb za socialno primere in finančno vzdržne pokojnine 	<ul style="list-style-type: none"> - usmeritev kulture, zlasti javnih občil, v sodelovanje pri skrbi za rast nove solidarnosti med generacijami in za kakovostno človeško preživetje družbe z velikim deležem starega prebivalstva - usmerjanje prostorskega načrtovanja za tako stanovanjsko in javno ureditev, ki bo primerna za življenje in delo starih ljudi - skrb za preventivno krepitev zdravja starih ljudi, za njihovo zdravljenje in za stabilnost sistema zdravstvenega zavarovanja 	<ul style="list-style-type: none"> - usmeritev raziskovanja in znanosti na področja staranja, starosti in sožitja med generacijami - dejavnost dolgotrajne oskrbe z zavarovanjem za dolgotrajno oskrbo - razvoj sodobnih komunikacijskih sredstev po meri starih ljudi in njihova udeležba pri vsakdanji rabi teh sredstev - skrb za delovanje sodobnih programov socialnega varstva na področjih staranja in sožitja generacij - tak razvoj prometa, ki bo omogočal gibljivost in udeležbo starih ljudi - skrb za učinkovito zaščito starih ljudi pred nasiljem in zlorabami
Program/ aktivnost/ukrep	Vodilo	Pomen
Sinergija virov	- Iskati in uresničevati sinergijo virov posameznega človeka, družine, civilne družbe tretjega sektorja, trga in države.	✓
Aktivno sodelovanje	- Pri programih, ki so v pristojnosti države, je treba poskrbeti za učinkovito sodelovanje med vsemi resorji in službami, ki so v nekem primeru bistveni (zdravstvo, socialno varstvo, policija ...). - Pri načrtovanju in izvajanju programov za solidarno sožitje med generacijami in za kakovostno staranje je treba težiti k učinkovitemu sodelovanju čim več subjektov strategije aktivnega staranja.	✓
Lokalne skupnosti	- Primarno mesto programov za solidarno sožitje generacij in za kakovostno staranje je lokalna skupnost.	✓
Multi-disciplinarnost programov	- Zagotavljati je treba različnost programov in njihovih izvajalcev v skupnosti glede na potrebe različnih kategorij tretje generacije, od preventivnih možnosti za polni razvoj, delovanje in vseživljenjsko učenje vitalnih ljudi do programov za dementne, paliativno oskrbo, hospice za spremljanje umirajočih in žalovanje.	✓
Pestrost ponudbe storitev in programov	- Pri isti potrebi je treba skrbeti za pestrost ponudbe po vsebini, kakovosti in ceni.	✓
Medgeneracijsko načelo	- Vsi programi kakovostnega staranja morajo biti usmerjeni medgeneracijsko po načelu, da je staranje vseživljenjski proces in da poteka priprava na kakovostno starost predvsem v mlajših dveh obdobjih življenja.	✓
Načelo razvojnosti	- Nove programe za kakovostno staranje je treba uvajati po načelu razvojnih projektov: strokovna izdelava in preizkus novega programa, ki jima sledi organizirana, javno podprta in nadzorovana razširitev novega modela v družbeni prostor.	✓
Načelo izbire dobrih praks evropskega prostora	- Iz širšega evropskega prostora je treba prevzemati uspešne programe in jih projektno prilagajati našim razmeram.	✓
Socialni kapital in socialna omrežja	- Še neizkoriščeni ali slabo izkoriščeni socialni kapital družine, tretje generacije in civilnega tretjega sektorja s prostovoljskimi in samoorganizacijskimi zmogljivostmi po načelu samopomoči je pomemben dejavnik uresničevanja strategije kakovostne starosti.	✓
Sistemska povezovanje	- Sistemska povezovanje več programov v skupnosti na najnižji krajevni ravni, da se združi sinergijski učinek njihovega delovanja ter da se pri vodstvu in prebivalstvu skupnosti prebudi in razvija zavest lastne moči in odgovornosti za reševanje nalog kakovostne starosti.	✓

Vir: Lastna izdelava; povzeto po strateških dokumentih, citiranih in navedenih v besedilu pred tabelo, 2007, ter dokument Vlade RS, Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, SVS, oktober 2006.

(3) Evropske unije, ki temelji na t. i. novi paradigmi v politiki staranja. OECD opredeljuje aktivno staranje kot sposobnost ljudi, da kljub staranju živijo plodno življenje v družbi in

gospodarstvu. Svetovana zdravstvena organizacija (WHO) poudarja vseživljenjski pristop k aktivnemu staranju, kjer je to proces optimiranja priložnosti za zdravje, sodelovanje in varnost, zato

da se omogoči kakovost življenja v času. Zadnji pristop je zasnova nove paradigme v politiki staranja, ki jo je Evropska komisija predstavila maja 1999 in se usmerja na posledice staranja prebivalstva na področjih zaposlovanja, socialne varnosti, zdravja in socialnih pravic, pri tem pa podaja strategijo za učinkovit odziv na ekonomske politike.

»Strategija varstva starejših do leta 2010« temelji na dobrih izkušnjah in programih, ki so delovali doslej, spodbuja uporabo vseh obstoječih razpoložljivih virov in vključitev novih, še neizkoriščenih. V skladu z usmeritvijo Evropske unije je cilj strategije do leta 2010 prilagoditi obstoječe programe na tem področju in razviti nove do stopnje, da bo Slovenija glede skrbi za novo solidarnost med generacijami in skrbi za kakovostno staranje konkurenčna drugim evropskim državam. Pri pregledu literature (Šlebinger, Pušnik in Bradač, 2006) zasledimo, da so članice Evropske unije, zato da bi obdržale starejše na trgu dela, posegale po raznih ukrepih, kakršni so: (i) odprava možnosti in spodbud za predčasno upokojevanje ter uvajanje finančnih spodbud za poznejše upokojevanje in omogočanje prožnega upokojevanja; (ii) spreminjanje zakonodaje za preprečevanje diskriminacije zaradi starosti; (iii) vzpostavitev programov in aktivnosti vseživljenjskega učenja/izobraževanja, ciljno oblikovanih za starejše; ter (iv) vzpostavitev ukrepov spodbud zaposlovanja v okviru aktivnih politik zaposlovanja in razvoja delovnih mest za starejše.

Nacionalna gospodarstva in celotna evropska skupnost se zavedajo in pospešeno iščejo rešitve obvladovanja problema starajoče se delovne populacije, zlasti glede strategij aktivnega staranja. Dimovski in Žnidaršičeva (2006) v svoji raziskavi predstavljata model strategije aktivnega staranja in poudarjata, da se je staranja treba lotiti na makro- in mikroravni, reševanje namreč zahteva simultano in interaktivno delovanje množice akterjev - od snovalcev politik na proučevanem problemskem področju do konkretnih ukrepov v posameznih organizacijah. Da bi se strategija aktivnega staranja lahko res izvajala, je treba v načrtani smeri delovati na mnogih področjih. Eno od ključnih je *antidiskriminacija*, pri čemer je hkrati s spodbujanjem starejših, da ostanejo aktivni, treba spremeniti stališča in mnogokrat odklonilni odnos do starejših delavcev med celotno delovno skupino (starost naj ne bi bila ovira niti pri vstopanju na trg delovne sile) (Dimovski in Žnidaršič, 2006). Glede na vesplošno staranje se bodo podjetja morala opreti na izkušnje in znanje teh »starajočih se« delavcev ter hkrati aktivno pripraviti mlajše, da jih bodo pozneje zamenjali. Enakost in človeško

dostojanstvo v novi paradigmi zaposlovanja presegata ekonomska merila, še več, napredna podjetja bodo znala izkoristiti prednost raznovrstnosti delovne sile (tudi starostne raznovrstnosti), tako da bodo hkrati zadostila ekonomskim merilom ter dosegala konkurenčno prednost in trajnostno rast.

V Sloveniji Dimovski in Žnidaršičeva (2006) med prvimi razvijeta celostni (integrativni) model menedžmenta starosti, ki je poleg omenjene strategije varstva starejših ključni strateški model uresničevanja kakovostne starosti v Sloveniji. Pri tem povezujeta vzvode menedžmenta starosti ter nakazujeta politike in smeri obvladovanja proučevanega problema. Interaktivni trendi na področjih demografije, trga delovne sile in novega življenjskega cikla, povezanega s podaljševanjem življenjske dobe in načinom življenja, ter pereča vprašanja financiranja pokojnin v prihodnosti narekujejo snovanje modela aktivnega staranja Dimovskega in Žnidaršičeve (2006), ki združuje delovanje ekonomske, socialne in družbene politike na makro- in mikroravni ter delovanje mnogih akterjev v simultani, usklajeni in proaktivni akciji v obvladovanju menedžmenta starosti. Ker vzvode za slednjega opazamo na individualni, podjetniški in družbeni ravni, se je treba tudi reševanja problemov na tem področju lotiti multidimenzionalno in večnivojsko, dodajata avtorja modela. Zlasti sredstva in metode za reševanje problemov starosti je treba razčleniti po posameznih ravneh, da bi se zagotovilo sinhrono in učinkovito obvladovanje menedžmenta starosti. Cilji tega prizadevanja bodo prav tako raznovrstni glede na individualno, podjetniško in družbeno raven. Na individualni ravni gre pričakovati zlasti povečanje zmogljivosti in usposobljenosti delavcev, večjo zaposlenost in kakovostnejše tretje življenjsko obdobje. Na podjetniški ravni: nižji absentizem, boljša storilnost, bolje usposobljeni zaposleni in boljši pretok znanja. Na makroravni pa se bodo rezultati menedžmenta starosti najprej pokazali v višji povprečni starosti ob upokojitvi, nižjih stroških upokojevanja in brezposelnosti ter posledično na večji družbeni blaginji (Dimovski in Žnidaršič, 2006).

5.3 Strateški vidik medgeneracijskega sožitja pri uresničevanju kakovostne družbe 21. stoletja

Celotno človeštvo, zlasti pa evropska kultura so pred nalogo, da je po obdobju uspešnega dviga materialne kakovosti življenja treba naglo razviti kakovost medčloveškega, še posebno medgeneracijskega sožitja, saj postajajo brez tega ogrožene pridobitve navedene materialne kakovosti (Ramovš, 2005). Rešitev se kaže v tem, da se mlada,

srednja in tretja generacija začno med seboj zavestno spoznavati v novih programih, ki temeljijo na socialnem učenju osebne komunikacije in človeške rasti z uporabo socialnih ogledal vseh treh generacij. Govorna komunikacija med ljudmi

in generacijami v današnjih življenjskih razmerah ni lažja, kakor je vožnja v javnem cestnem prometu. Današnja medgeneracijska in medčloveška komunikacija se gotovo ne razlikuje od tradicionalne patriarhalne manj kakor hiter in gost

Tabela 5: Strateški cilji in naloge za sožitje generacij in kakovostno staranje – Ramovšev program dejavnosti (2005)

Izhodiščna družbena in antropološka dejstva do leta 2050			
Pri načrtovanju življenja in sožitja v starajoči se družbi med letoma 2000 in 2050 je treba upoštevati štiri družbena in antropološka dejstva:			
1. dejstvo	rast deleža starega prebivalstva, zlasti najstarejšega		
2. dejstvo	razpadanje medgeneracijske povezanosti in nevarnost, da zakrni medgeneracijska solidarnost		
3. dejstvo	slepo pego zahodne kulture v doživljanju smisla starosti, njenega vrednotenja in protislovnost marginalizirane samostojnosti tretje generacije v družbi		
4. dejstvo	odpovedovanje tradicionalne skrbi družine in sosedstva za onemoglega starega človeka		
Cilji			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1. cilj Zagotavljanje osnovne materialne socialne varnosti 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 2. cilj Ozaveščanje celotnega prebivalstva 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3. cilj Vzdrževanje in razvoj programov socialnega varstva 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4. cilj Pluralizacija izvajalcev pri programih za kakovostno staranje in sožitje med generacijami
Zagotavljanje te varnosti tretji generaciji s prilagajanjem pokojninskega sistema ter javnih socialnih storitev in dajatev spreminjajočim se populacijskim razmeram.	Ozaveščanje o nalogah in možnostih za kakovostno staranje in sožitje med generacijami v današnjih razmerah ter zagotavljanje ugodnih razmer za pozitivno gledanje na starost in na povezovanje vseh treh generacij v družbi.	Vzdrževanje in razvoj obstoječih programov socialnega varstva starejše populacije in uvajanje novih sodobnih programov.	Upoštevanje raznovrstnih izvajalcev pri programih za kakovostno staranje in medgeneracijsko sožitje, zlasti ustvarjanje ugodnejših razmer in državna podpora pri razvoju tretjega sektorja.
Program uresničevanja strategije kakovostne starosti in medgeneracijskega sožitja			
I. Skrb za stalni razvoj obstoječih sistemov socialnega varstva starejših ljudi			
Pokojninski sistem	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prilagajanje pokojninskega sistema spreminjajočim se razmeram pri rasti starega prebivalstva v družbi 		
Sistem javnih socialnih storitev	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prilagajanje sistema javnih socialnih storitev in dajatev spreminjajočim se družbenim razmeram 		
Zmogljivosti varstva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vzdrževanje in širjenje zmogljivosti domskega varstva za stare 		
Dnevno varstvo	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Širjenje dnevnega varstva 		
Oskrba na domu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ustaljenost in širjenje socialne oskrbe na domu 		
Varovana stanovanja	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Širjenje sistema varovanih stanovanj 		
Pomoč na daljavo	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Stabilizacija in racionalizacija sistema pomoči na daljavo 		
Medgeneracijsko prostovoljstvo	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Širjenje sistemov medgeneracijskega prostovoljstva 		
Gerontološko znanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sistematična skrb za zbiranje, distribucijo in razvoj novega gerontološkega znanja ter znanja o medgeneracijskem sožitju 		

II: Razvijanje in uvajanje novih programov socialnega varstva tretje generacije, njene povezanosti z mlajšima generacijama in socialne vključenosti starejših	
Zavarovanje	▪ Uvedba zavarovanja za dolgotrajno socialno oskrbo (in zdravstveno nego)
Usposabljanje	▪ Razvoj in uvajanje sistema za usposabljanje in pomoč družini s starim človekom
Oskrba starejših	▪ Razvoj in uvajanje oskrbe starih ljudi v tuji (oskrbniški) družini
Socialni programi	▪ Uvajanje krajevnih medgeneracijskih središč z mrežo socialnih programov za kakovostno starost
Organizacijske povezave	▪ Organizacijska povezava pomoči družini s starim človekom in socialne oskrbe na domu ter staranje in sožitje med generacijami v krajevni skupnosti, patronažna zdravstvena nega v okviru krajevnih medgeneracijskih središč
Varstvo proti nasilju	▪ Organiziranje sistema zagovorništva za stare ljudi ter drugih mehanizmov varstva proti nasilju nad njimi in proti zlorabi starih ljudi
Sistematičnost	▪ Sistematično uvajanje priprave na tretje življenjsko obdobje po upokojitvi
Medgeneracijsko sožitje	▪ Sistematično usposabljanje mlade generacije za poznavanje starosti in za medgeneracijsko sožitje s starimi ljudmi
Vloga medijev	▪ Sistemska podpora medijem, da prevzamejo več pobude pri informiranju javnosti o kakovostnem staranju in sožitju generacij
Samoorganizirane skupine	▪ Sistematično podpiranje ugodnih razmer za samoorganizirane oblike samopomoči v pripravi na življenje v starosti

Vir: Lastna izdelava shematskega modela avtorjev glede na vire v tabeli in besedilu pred tabelo, 2007.

sodobni avtomobilski promet od vožnje z vprežno živino. Ramovš (2005) opozarja na sodobno spoznanje, da je komunikacija v celoti naučena človeška sposobnost. Vse generacije se morajo torej naučiti sodobne medgeneracijske komunikacije, kakor se morajo učiti vožnje v javnem prometu, ker je tradicionalni način vsakdanjega sožitja, ki so ga doslej spontano sprejemale druga od druge, vsaj neuporaben v današnjih življenjskih razmerah.

Kakovostna oskrba čedalje več starih ljudi je neločljivo povezana z novo solidarnostjo med generacijami (Ramovš, 2006). Inštitut Antona Trstenjaka se posveča razvijanju socialne mreže za kakovostno staranje in sožitje med generacijami. Doslej so razvili že dvajset programov, ki sodijo v štiri vsebinske sklope (Ramovš, 2006): informiranje in ozaveščanje lokalnih skupnosti o kakovostnem staranju, usposabljanje v obliki intenzivnih tridnevni socialnih treningov v majhnih skupinah, prostovoljski programi, v katerih spodbujajo, da posameznika dveh različnih generacij skupaj preživita eno uro kakovostnega druženja, in programi za vzpostavitev krajevnih medgeneracijskih središč.

Oskrba starega človeka v družini je v Sloveniji (večinoma to velja tudi v svetovnem merilu) slabo raziskana, kar je eden od razlogov, da ta pomembna socialnovarstvena mreža ni bila deležna niti strokovne niti javne socialnopolitične pozornosti

in podpore. Do spremembe prihaja v zadnjih letih zaradi naglega naraščanja potreb po institucionalnem varstvu starih ljudi in ob spoznanju, da vzrok tega ni samo povečani delež starih onemoglih ljudi, ampak odpovedovanje družine pri njihovi oskrbi (Ramovš, 2005). Navedeni cilji za sožitje generacij in kakovostno starost, kakor jih kaže tabela in določa Ramovšev model (2005), sodijo deloma v resor socialnega varstva, vendar pa ga bistveno presegajo, tako da so domena vseh političnih resorjev – od ekonomije do kulture, od izobraževanja do prostorske ureditve in od notranje politike do obrambe.

Ker bo problematika staranja in sožitja generacij v družbi prihodnja leta postala izredno pereča, je treba na vladni ravni doseči sprejetje strategije za razvoj družbe z izjemno velikim deležem starega prebivalstva in s tem povezane naloge medgeneracijskega sožitja. Kot ugotavljajo Šlebingerjeva, Pušnikova in Bradačeva (2006) zahteva spodbujanje aktivne politike staranja celovit in multidimenzionalni prijem, ki naj bo čim bolj usmerjen v preventivne dejavnosti na tem področju. Slovenija se reševanja problema staranja še ni lotila s politikami, ki so bile učinkovite v drugih državah članicah Evropske unije. Tovrstne izkušnje kažejo, da so vse politike, ki so se izkazale za ključne pri ohranjanju starejših na trgu dela, enako pomembne. Pri tem pa Malačič (2006) opozarja, da imamo v Sloveniji še vedno eno najnižjih stopenj delovne

aktivnosti v starostnem razredu 55–64 let v Evropski uniji: leta 2000 je bilo pri nas zaposlenih vsega 22,7 % ljudi v tej starosti, leta 2005 pa 30,7 % (povprečji v EU-25 v istih letih sta bili 36,6 % in 42,5 %). Staranje prebivalstva ter njegovega aktivnega in zaposlenega dela so postali v družbi po Malačičevem mnenju že dokaj poznani. Hkrati se je razširilo znanje o tem, kakšne gospodarske in širše družbene posledice bodo imeli ti procesi na celotno družbo. Vse to vodi v iskanje rešitev, ki bi omilile gospodarske posledice staranja, če jih že ne morejo odpraviti.

6. Sklep

Namen prispevka je bil prikazati ključne usmeritve in dejavnosti strategije aktivnega staranja prebivalstva Slovenije s poudarkom na kakovostnem staranju in medgeneracijskem sožitju, upošteva, da se Evropa in (tudi) Slovenija zaradi številnih dejavnikov srečujeta z osrednjim problemom, staranjem prebivalstva, in posledično z dolgoživo družbo. Po svojih značilnostih se seveda dolgoživa družba, kakor kažejo raziskave Urada za makroekonomske analize in razvoj (UMAR, Socialni razgledi, 2006, str. 108), razlikuje od tiste, v kateri so razmerja med starostnimi skupinami drugačna. Vprašanja davčne vzdržnosti, učinkovitosti in socialne pravičnosti se v njej zastavljajo drugače, demografske spremembe pomembno dolgoročno opredeljujejo družbene, gospodarske in finančne posledice v prihodnosti. Tudi v Sloveniji, podobno je v Evropi, se bo starostna sestava prebivalstva do leta 2050 spremenila in se bodo močno povečale potrebe po javnih izdatkih za starejše – za pokojnine, zdravstvo, dolgotrajno oskrbo in druge s staranjem povezane izdatke, zmanjšala pa se bosta število in delež aktivnih prebivalcev. V tako spremenjenih razmerah, ki jih prinaša dolgoživa družba, je potrebno čimprejshnje ukrepanje, da se uresniči program kakovostnega staranja in doseže medgeneracijsko sožitje. Za kakovostno starost so medgeneracijski odnosi in socialne mreže izrednega pomena. Reševanje nalog v starajoči se družbi ne pomeni le odprave materialnih problemov, temveč tudi skrb za prilagoditev in vzpostavitev socialnega varstva, finančno vzdržnega pokojninskega in zdravstvenega sistema ter vseh drugih sistemov, s posebnim poudarkom na uresničevanju strategije kakovostne starosti. To pomeni, da je nujno premagovanje predsodkov pred starostjo in medgeneracijskih vrzeli, saj znanje in izkušnje starejših predstavljajo enega od pomembnih razvojnih virov slovenske družbe (kot širšega dela zahodnoevropske družbe). Le tako bodo odstranjene glavne ovire za kakovostno staranje in povezovanje generacij.

Zaposlenost starejših delavcev pred upokojitvijo je zelo resen problem sodobnih razvitih gospodarstev in družb. Tega se je pred časom zavedala tudi Evropska unija in je postavila poseben cilj za zaposlitev 55–64 let starega prebivalstva, ki na bi ga članice Evropske unije dosegle leta 2010. Slovenija tega cilja po ocenah strokovnjakov (Malačič, 2006) prav gotovo ne bo in ne more doseči – današnji zaostanek je preprosto prevelik. Ne glede na ta izhodišča pa lahko v Sloveniji pričakujemo vse poznejši odhod v pokoj, ki bo spodbujen še s težavami financiranja pokojninskega sistema. Družba, ki se stara, si ne more in ne sme privoščiti, da bi bil tako velik del njenega prebivalstva, ki ga bodo v prihodnosti predstavljali stari ljudje, le pasivni spremljevalec dogajanj ali obravnavan kot skupina, ki je aktivnemu prebivalstvu v strošek in breme. Z oblikovanjem različnih ukrepov strategije kakovostne starosti je treba narediti starost manj neprijazno za starejše in manj obremenjujočo za tiste, ki bodo zanje skrbeli.

Sklepamo, da sta kakovost družbe in medgeneracijskega sožitja v njej odvisna od tega, kako ima prebivalstvo razviti dve svoji osnovni socialni sposobnosti (Ramovš, 2005): osebno samostojnost in medčloveško sodelovanje. Ti dve sposobnosti se družbeno izražata v delovanju osnovnih dveh socialnih imunskih vzgibov: (1) osebne in skupinske samopomoči pri zadovoljevanju potreb in reševanju težav ter (2) osebne in družbeno organizirane solidarnosti – v tem, koliko posamezniki in skupine sodoživljajo potrebe ali težave drugega in drugih ter koliko in kako smiselno sodelujejo pri njihovi zadovoljitvi ali rešitvi. Ramovš (2005, str. 10) posebej opozarja, da današnji socialni problemi in naloge za kakovostno staranje in sožitje generacij v naslednjih desetletjih v Sloveniji in Evropi zahtevajo rešitve »krekovskega« (Janez Evangelist Krek; 1865–1917) obsega in globine. Njegova pisna dela pričajo, da je vse te socialne probleme in naloge prodorno spoznal z bistrino vrhunskega socialnega analitika. Vodilna Ramovševa (2005, str. 10) misel povzema naslednje spoznanje za uresničevanje strategije kakovostnega staranja in sožitja med generacijami: »V vsakem obdobju življenja mora človek poskrbeti, da je intenzivno osebno povezan vsaj z enim pozitivno usmerjenim človekom iz vsake generacije: z enim mladim, enim srednjih let in enim starim.« Tako je mogoče s povezovanjem različnih ukrepov in aktivnosti programa kakovostnega staranja narediti družbo bolj prijazno in razumevajočo do tega osrednjega procesa, s katerim se srečuje širša evropska družba 21. stoletja.

Slovenija, pa tudi druge evropske države se morajo v prizadevanju za povečanje zaposlenosti in storilnosti hitro odzvati na zahteve po večji

prilagodljivosti zaposlenih in podjetij, poleg tega je treba privabiti na trg delovne sile več ljudi, učinkovito vlagati v človeške zmogljivosti in zagotoviti učinkovito izvajanje vladnih reform. Zlasti na začetku reform oziroma uvajanja strategij aktivnega staranja v prakso je pomembno seznanjati in ozaveščati širšo javnost (na makroravni) in zaposlene v posameznih organizacijah ter poskrbeti za načrtno in sistematično širjenje razumevanja razlogov in pozitivnih učinkov, ki jih uvajanje strategije aktivnega staranja prinaša. Znanje je zagotovo eden poglobitvenih dejavnikov, ki ohranja zaposlene zaposljive v vseh življenjskih obdobjih, zato je prav ustrezen sistem vseživljenjskega učenja in usposabljanja osrednji element pri izvajanju strategije kakovostne starosti. Ključnega pomena pri tem je zavedanje in ozaveščanje vseh v Sloveniji, nosilcev ekonomske politike, pa tudi delodajalcev in zaposlenih, da je razvoj strategije kakovostnega staranja in spodbujanja aktivnosti starih ljudi odločilen za kakovost celotne družbe. Pri tem mislimo na kakovost širše družbe – Evropske unije, katere aktivni del smo, pa tudi ožjega okolja, v katerem živimo, saj se vsi srečujemo z demografskimi trendi in njihovimi posledicami. Zato je aktivni in celostni pristop k obvladovanju staranja in razvoju strategije kakovostne starosti nujna naloga vseh nas, ki s to družbo živimo in jo razvijamo.

Literatura in viri

Bručan, Andrej, 2006. Uvodna predstavitev 6. 12. 2006 ob dogodku 40-letnice slovenske gerontologije. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, Slovensko gerontološko društvo.

Cotman, Marjeta, 2006. Uvodna predstavitev 6. 12. 2006 ob dogodku 40-letnice slovenske gerontologije. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, Slovensko gerontološko društvo.

Dimovski, Vlado, 2006. Ekonomski vidiki staranja prebivalstva. Ljubljana: 40-letnica slovenske gerontologije, Inštitut Antona Trstenjaka, Slovensko gerontološko društvo.

Dimovski, Vlado, in Žnidaršič, Jana, 2006. Od koncepta zgodnjega upokojevanja k strategiji aktivnega staranja. *Kakovostna starost*, št. 9, str. 2–14.

Javornik, S. Jana., ur., 2006. *Socialni razgledi*. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj, 167 str.

Kidrič, Dušan, 2006. Spodbude delodajalcem za podaljševanje aktivnosti starejših zaposlenih. *IB-revija*, št. 4., str. 81–83.

Kump, Nataša, in Stanovnik, Tine, 2006. *Vpliv pokojninske reforme na socialno-ekonomski položaj*

upokojencev in starejšega prebivalstva Slovenije. *IB-revija*, št. 3, str. 4–18.

Majcen, Boris, Čok, Mitja, Košak, Marko, in Sambt, Jože, 2006. *Dolgoročna vzdržnost 1. pokojninskega stebra ter pomen 2. in 3. stebra*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 76 str.

Malačič, Janez, 2003. *Demografija: teorija, analiza, metode in modeli*. 5. izd. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 378 str.

Malačič, Janez, 2006. *Mladi in starejši v pasteh sprememb na trgu dela*. *IB-revija*, št. 4., str. 83–87.

Ramovš, Jože, 2003. *Kakovostna starost: socialna gerontologija in gerontagika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, SAZU.

Ramovš, Jože, 2005. *Predlogi in izhodišča za nacionalni program socialnega varstva starih ljudi v obdobju 2006 do 2010 ter za nacionalno strategijo razvoja družbe z velikim deležem starega prebivalstva*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, 40 str.

Ramovš, Jože, 2005. *Sožitje generacij v starajoči se družbi 21. stoletja*. Polzela: Krekovi dnevi, Inštitut Antona Trstenjaka, 10 str.

Ramovš, Jože, 2006. *Prihodnost: medgeneracijski centri*. Ljubljana: 40-letnica slovenske gerontologije, Inštitut Antona Trstenjaka.

Stanovnik, Tine, 2006. *Trg dela in možne smeri razvoja pokojninskega sistema v Sloveniji*. *IB-revija*, št. 4, str. 79–81.

Statistični urad Republike Slovenije, 2006. *Eurostatove projekcije prebivalstva za Slovenijo 2004–2050*. URL: http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=601.

Šlebinger, Monika, Pušnik, Ksenja, in Bradač, Barbara, 2006. *Pristopi k politiki aktivnega staranja*. *IB-revija*, št. 4., str. 74–79.

Vlada RS, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2006. *Strategija varstva starejših do leta 2010*, 45 str.

Vlada RS, Ministrstvo za gospodarstvo, 2006. *Državni razvojni program 2007–2013*.

Vlada RS, Urad predsednika Vlade RS. *Festival za tretje življenjsko obdobje »Dolgo živeča družba«*, uvodna predstavitev J. Janša, 4. 10. 2006.

Vlada RS, Urad za makroekonomske analize in razvoj, 2005. *Program reform za izvajanje libonske strategije v Sloveniji*.

Vlada RS, Urad za makroekonomske analize in razvoj, 2005. *Strategija razvoja Slovenije 2006–2013*. Šušteršič, J., Rojec, M., in Korenika, K., (ur.), 54 str.